

ברכת הגומל

הקדמה:

הידיעה שאין דבר שקורה בעולם ללא רצונו של בורא העולם, היא אחת מיסודות האמונה. כדי להשריש בנו ידיעה זאת, תקנו חכמים ברכות שעניינם להודות לה' על דברים שאירעו לנו. אחת מברכות הודאה אלו היא ברכת הגומל.

שאלה: חיילים ששבו מ'פתיחת ציר' באורך שני ק"מ בשטח הנצפה ע"י האויב ושהסכנה בו שכיחה, האם מחוייבים לברך 'ברכת הגומל'?
חייל, הנוסע מידי יום לבסיסו בדרכים בין עירוניות, האם כשיגיע לבסיס או כשיחזור לביתו צריך לברך 'ברכת הגומל'?

א. מקור הדין

תלמוד בבלי ברכות דף נד עמוד ב:

אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא.

מקור דברי הגמרא בספר תהילים:

תהלים פרק קז:

הָיָה לִּי כִּי־טָוַב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדְךָ...
תָּעַן בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּגְרָה... וַיִּצְעֲקוּ אֵלֶיהָ... וַיִּדְרִיכֵם בְּדָגְרָה וַיִּשְׁרָה... יוֹדֶה לָהּ חֶסֶדְךָ וְנִפְלְאוֹתֶיךָ לִבְנֵי אָדָם...
וַיִּשְׁבֵּי תִשָּׁה וַצְלֻמוֹת אֶסִּירִי עָנִי וּבְרָזָל... וַיִּצְעֲקוּ אֵלֶיהָ בְּצָר לָהֶם... וַיִּצִּיאֵם מִחֹשֶׁךְ וַצְלֻמוֹת... יוֹדֶה לָהּ חֶסֶדְךָ...
כִּלְיָאֵל תִּתְעַב נִפְשָׁם... וַיִּצְעֲקוּ אֵלֶיהָ בְּצָר לָהֶם... וַיִּשְׁלַח דָּבָר וַיִּרְפָּאֵם... יוֹדֶה לָהּ חֶסֶדְךָ...
יִרְדֵּי הַיָּם בְּאֵנִיּוֹת... וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סֶעֱרָה... וַיִּצְעֲקוּ אֵלֶיהָ בְּצָר לָהֶם... וַיִּקֶּם סֶעֱרָה לְדִמְמָה... יוֹדֶה לָהּ חֶסֶדְךָ...

ב. 'ברכת הגומל' להולכי דרכים'

בדף זה נעסוק, רק בהולכי מדברות, (שזהו הנושא השייר לשאלה), ולא בשאר המקרים המובאים בגמרא.

הראשונים נחלקו מי נכלל בגדר 'הולכי מדברות' הצריכים להודות. הרא"ש סובר, שדווקא ההולכים במדבר ממש מברכים 'ברכת הגומל':

רא"ש ברכות פרק ט סימן ג:

ונהגו באשכנז ובצרפת, שאין מברכין ברכת הגומל כשהולכים מעיר לעיר, דסבירא להו שלא הצריכו להודות אלא הולכי מדברות דשכיחי ביה (שמצויים בהם) חיות ולסטים.

לעומתו, הרמב"ן כתב, שכל הולכי דרכים מברכים הגומל:

תורת האדם שער הסוף - ענין הרפואה:

וכן בענין הדרך, שכל הולכי דרכים צריכין להודות. ואף על גב דרב יהודה הולכי מדברות אמר, לישנא דקרא נקט וכל דרך במשמע. וגרסינן בירושלמי גבי תפלת הדרך (ברכות פ"ד ה"ד) רבי שמעון בר אבא בשם רבי חנינא אומר כל הדרך בחזקת סכנה... והלכך בכלל צריך להודות.

ויש שכתבו, שהולכי דרכים מברכים רק אם הלכו פרסה:

אורחות חיים חלק א הלכות שני וחמישי אות כד:

ד' הם צריכים להודות: יורדי הים, והולכי מדברות כשמגיעין ליישוב, ויש שנותנין שיעור להליכתן עד פרסה.

❖ **מהן שיטות הראשונים, לגבי 'ברכת הגומל' להולכי דרכים'?**

❖ **לשיטת הרמב"ן, מדוע נקטה הגמרא בלשון 'הולכי מדברות' ולא 'הולכי דרכים'?**

השולחן ערוך מסכם את השיטות להלכה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן ריט סעיף ז:

באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים.
ובספרד נוהגים לברך, מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה; ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך.

❖ **כאיזו שיטה בראשונים פסקו 'בני אשכנז', וכאיזו שיטה פסקו 'בני ספרד'?**

הספרדים נהגו, שלא לברך על מהלך דרך פחות מפרסה, והסביר המשנה ברורה את הטעם לכך:

משנה ברורה על שולחן ערוך הנ"ל:

ומיהו בפחות וכו' - דבמקום קרוב כזה, בודאי לאו בחזקת סכנה הוא.

השולחן ערוך בסופו מביא, שיטתו מציאות שבה כל השיטות מסכימות שצריך לברך 'ברכת הגומל':

המשך שולחן ערוך הנ"ל:

ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר, אפילו בפחות מפרסה (מברך 'הגומל').

ג. שיעור 'פרסה' - מרחק או זמן?

שיעור פרסה הוא 8000 אמות (כ"ק 4 מ).

נחלקו הפוסקים כיצד מחשבים שיעור זה, האם מחשבים את המרחק של פרסה (כ"ק 4) או שמחשבים את זמן מהלך אדם פרסה ברגל (שעה וחומש, כ"ק 72 דקות):

שדי חמד מערכת ברכות סימן ב אות טו:

נשאל בזה גאון עוזנו הרב פתח הדביר ז"ל... בהולך דרך יבשה על מסילת הברזל שנחדשה מקרוב פחות מפרסה, (פחות מ-72 דקות) ואילו היה רכוב (בחמור) היה לו הדרך ההוא יותר מפרסה אם צריך לברך הגומל או לא... והעלה, דאין לזוז מהגבול שקבעו רז"ל, דכל שהוא מהלך פרסה (כ"ק 4) או יותר במהלך בינוני ואיכא סכנה הגם דמהלך במרוצה חייב לברך.

אך, בספר נתיבי עם חלק:

נתיבי עם על השולחן ערוך הנ"ל:

בספרד נוהגין לברך כשהולכים מעיר לעיר, ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך. המנהג שאם שוהים שיעור פרסה במונית או ברכבת או באווירון, שהוא שעה וחומש מברכים, ואם לאו, אף על פי שבהילוך רגלי יש יותר מכדי כך, לא מברכים. כמו שכתבתי לעיל בסימן קו בדין תפילת הדרך, דלדין ברכה זו שווה לברכת תפילת הדרך, כמו שכתב המשנה ברורה כאן.

❖ **כיצד מחשבים שיעור 'פרסה' לעניין 'ברכת הגומל' על פי השדי חמד, וכיצד מחשבים על פי הנתיבי עם?**

הכרעת הרב מרדכי אליהו (וכן דעת הרב עובדיה יוסף, חזון עובדיה ברכות, הלכות ברכות ההודאה, יד):

שו"ת מאמר מרדכי כרך ב יורה דעה סימן כה סעיף ב: ובעניין השאלה של תפילת הדרך וברכת הגומל לנוסע מעיר לעיר... ומידי פלוגתא לא נפקין, ולכן אינו יכול לברך בשם ומלכות אלא אם נסע מעיר לעיר נסיעה של שעה וחומש.

ד. אימתי יברך המתחייב ב'ברכת הגומל' בתדירות גבוהה?

השולחן ערוך כתב, שמי שנתחייב ב'ברכת הגומל' יברך כשיצא מהסכנה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן ריט סעיף א:

ארבעה צריכים להודות... והולכי מדברות כשיגיעו לשוב.

האחרונים דנו, אמתי יברך 'ברכת הגומל' מי שמתחייב בה בתדירות גבוהה (כגון: חייל, הנמצא כמה פעמים ביום במקומות שעלול להיקלע בהם להתקלות עם האויב):

ברכת השם (הרב משה לוי) פרק ו הלכה כט (ובהערה 82):

נהג שמסיע נוסעים מחוץ לעיר, ונוסע שבעים ושתיים דקות או יותר מחוץ לעיר... ואם דרכו ליסע כן בכל יום, **צריך לברך הגומל בכל יום** ולא פעם בשבוע.

שכיון שלן בכל לילה בביתו, אם כן כל יום שנוסע נחשב לנסיעה חדשה, והרי הוא מתחייב בכל יום בברכת הגומל ולא רק פעם אחת בשבוע, לפיכך צריך לברך בכל יום אחר תפילת שחרית ברכת הגומל בפני עשרה.

אך בשו"ת דבר חברון כתב:

שו"ת דבר חברון (הרב דב ליאור) אורח חיים סימן קצח:

בדורנו דרכים בין עירוניות מוחזקות כמקום סכנה... לכן יש לברך הגומל אחרי כל נסיעה. וכדי לצאת ידי חובת כל הספקות וכדי למעט בטירחא דציבורא, ראוי שאחד מהציבור שהתחייב בוודאות בברכה יעלה לתורה בשבת ויברך בלשון רבים... ויתכוון להוציא את כל השומעים... **ודי לנו בברכה אחת על כל הנסיעות שנסעו באותו שבוע**, מכיוון שבשבת אסור לנסוע, לכן זה נחשב כסיום מחזור נסיעות שלנו לאותו פרק זמן.

❖ **מה יסוד המחלוקת, בין ספר ברכת השם לשו"ת דבר חברון?**

ה. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

א. מנהג רבים מהספרדים לברך 'הגומל' אחר כל נסיעה בין עירונית שנמשכה למעלה מ-72 דקות, ואילו מנהג האשכנזים להימנע מברכת הגומל על נסיעה בין עירונית רגילה. אכן, לדברי כולם, השב מדרך שהסכנה בה שכיחה, אפילו אם אינה ארוכה, חייב לברך.

ב. השרוי תדיר במצבי סכנה, יש שהורו שיברך בתום כל יום בשבו לביתו או לבסיסו, ויש שהורו שלא יברך אלא לכשיגיע לידי רווחה.

'והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל

יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית

מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,

סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן

כתיבה ועריכה: ט' ר' יצחק ענתבי

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

